

Vlinderkweek in Dokkum Kees Smit

Hoe het allemaal begon.

Sinds oktober 2006 woon ik met mijn gezin in Dokkum. In 2007 was het project 'soort van de maand'. Elke maand stond een dier centraal. Dat dier kon je doorgeven aan de website van 'soort van de maand'. Toen is mijn passie voor vlinders begonnen. In maart was namelijk de citroenvlinder de soort van de maand. Ik gaf de exemplaren die ik zag door aan de site van 'soort van de maand'. Toen ontdekte ik dat ik ook andere vlindersoorten kon doorgeven via de site die toen nog landkaartje heette. Ik begon de dagvlinders die ik bij mij in de tuin zag door te geven. Op een ochtend zag ik op de buitenmuur bij de achterdeur vlinders zitten. Het waren nachtvlinders. Daar had ik geen verstand van. Maar ik ben gaan zoeken welke soorten het waren. Ik herinner me dat er een zwartbandsanner bij zat. Vanaf dat moment kijk ik bijna elke ochtend op de muur daar. Bij de buitenlamp die 's nachts brandt: de vlinders komen af op het licht daarvan.

Vlinders kweken.

Als je je ogen open hebt gedaan, dan ga je dingen zien. Op een gegeven ogenblik vond ik een rups. Ik probeerde te achterhalen van welke soort vlinder de rups was. Het leek me prachtig om zo'n rups eens op te kweken tot een vlinder. Ik ontdekte dat elke rups zijn eigen voedsel- of waardplant had. Ik begon rupsen die ik vond mee te nemen en op te kweken. Soms vond ik een vlinderpop. Dat was makkelijk: die kon ik gewoon bewaren totdat hij uitkwam. Het kweken van rupsen leverde de mooiste vlinders op. Er gingen ook wel dingen anders. Soms kwam een pop niet uit. Of een rups of pop bleek geïnfecteerd door een sluipvlieg of een sluipwesp. In dit stuk voor Flinterwille vertel ik een aantal dingen die ik heb meegemaakt bij het kweken van vlinders. Ook geef ik een lijst van soorten die ik in kweek heb gehad.

Oranjetipje (*Anthocharis cardamines*).

Al een aantal jaren achter elkaar heb ik eitjes van het oranjetipje die ik opkweek tot vlinder. Ik vind dat voor de kweek een hele mooie vlinder. Het mooiste vind ik als de vlinder uit de pop komt. Meestal zijn dat mannetjes bij mij. Daar krijg ik natuurlijk geen nieuwe eitjes van, maar ze zijn wel erg mooi als ze uitkomen. Ik heb van het oranjetipje wel eens een fotocollage gemaakt van ei tot vlinder. Dat is een mooi gezicht. Over de waardplant: Het oranjetipje legt vaak eitjes op de pinksterbloem. Maar mijn eerste oranjetip-eitjes vond ik op judaspenning. Bij mijn ouders in Drachten. Ik heb meteen ook in mijn tuin planten van de judaspenning gezet, en ook gezaaid. Daar heb ik een aantal jaren eitjes van het oranjetipje op gehad. Inmiddels had ik ook pinksterbloem in mijn tuin gezet. Die zaaide zich uit. Het afgelopen voorjaar (2010) zaten er eitjes van het oranjetipje op de pinksterbloem in mijn tuin.

Verpoppen.

De rupsen van het oranjetipje kweekte ik op in plastic ijsbakjes, of bakjes van de chinees. Op de bakjes had ik plasticfolie gedaan, en daar met een speld gaatjes in geprikt. De eerste rupsen verpopten aan de wand van het plastic bakje. Dat leek me niet handig voor ze. En vooral voor mij. Ik kweekte de rupsen afzonderlijk op, omdat rupsen van het oranjetipje kannibalistisch zijn. Dan zat ik straks met allemaal zulke bakken in de winteropslag, omdat ze overwinteren als pop. Ik heb toen dunne takjes in het bakje gedaan. Die waren zo lang dat ze aan de ene kant op de grond stonden aan de andere kant tot de bovenkant reikten. Diagonaal omhoog in de lengte van de bak dus. Ik heb een kurkboom in de tuin en die knip ik in de winter flink kort. Daar krijg ik prachtige takken en takjes van. En wat gebeurde er? In de bakken met takjes gingen de rupsen aan het takje hangen om daar aan te verpoppen. Dat was handig. Nu kon ik na het verpoppen gerust meerdere in een grotere bewaarbak zetten. Met een stuk oase op de bodem waar ik de stokjes in prikte. In die bak bewaarde ik de poppen dan de winter over. In de schuur, want ze moesten koud staan had ik geleerd. Verpoppen aan een takje was ook handig voor foto's maken. Nu doe ik het zo: Als ik rupsen van dagvlinders vind, dan zorg ik altijd voor een takje in de kweekbak of kweek(jam)pot. Zo heb ik nu (februari 2011) bijvoorbeeld zes poppen van het landkaartje (*Araschnia levana*) aan twee takjes hangen.

Klein geaderd witje (*Pieris napi*).

Op 3 mei 2009 vond ik in de tuin van mijn ouders in Drachten eitjes van het oranjetipje op judaspenning. Die waren oranje, en her en der per stuk afgezet. De meeste eitjes van het oranjetipje zaten dichtbij bloemknoppen. Een enkeling zat op een penning. Maar ik vond ook een aantal eitjes bij elkaar. Die waren wit. Ze zaten aan de onderkant van een blad. Zeven bij elkaar en zes bij elkaar. Waren het vlindereitjes? Zo ja: van welke vlinder? In het boekje 'Vlinders in de tuin' had ik gelezen dat het klein geaderd witje ook wel eitjes afzette op Judaspenning. Zouden dit dan eitjes van die vlinder zijn? Dat was op grond van de eitjes niet vast te stellen. Ik besloot ze te bewaren en af te wachten. Toen er rupsen uit de eitjes gekomen waren en die groter werden bleek dat het inderdaad ging om het klein geaderd witje. De rupsen aten goed. Al gauw was ik door mijn bladeren van de judaspenning heen. Ze aten geen penningen. Wat nu? In het boekje van daarnet staat dat de rupsen ook look-zonder-look eten. In het park bij ons de buurt groeide dat genoeg. Toen ik look-zonder-look in de kweekbakken deed merkte ik dat de rupsen ook van die bladeren gingen eten. Daar was ik blij om. Nu kon ik ze verder opkweken. De rupsen verpopten allemaal. Sommige poppen waren groen, andere wit. Waarom dit zo is weet ik niet. In juni 2009 kwamen er vijf poppen uit. Acht poppen kwamen niet uit. Ik vroeg me af hoe dat kon. Het lag niet aan de kleur. Dat de ene kleur wel uitkwam en de andere niet. Het lag niet aan de omstandigheden: ze zaten allemaal in één bak. Ik besloot de poppen die niet uitgekomen waren te

bewaren. Ik zette ze de winter over in de schuur. In maart 2010 begonnen tot mijn verrassing de overgebleven poppen te veranderen. In de winter kon ik als de zon scheen dwars door de poppen heen kijken. Op een gegeven ogenblik kon dat niet meer. Toen zag ik vlinderlijfjes in de poppen komen. Later kleurden de vleugels van het klein geaderd witje er door heen. In april zijn alle acht de andere poppen uitgekomen. Hoe zat het nu met dat verschil in uitkomen? Van Siep Sinnema begreep ik dat vlinderpoppen soms niet uitkomen, maar daarmee wachten. Dat heet dat ze een flexibele diapauze hebben. Siep verwees naar het boek Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest-Europa uit 1992 van Frits Bink. Hij schrijft: de ontwikkeling wordt, als reactie op ongunstige omstandigheden, afgebroken zodra een stadium is bereikt waarin diapauze mogelijk is. Het treedt op bij soorten met meer dan een generatie per jaar. Hij noemt als voorbeeld van dit type bijsturingsgedrag het geaderd witje en het vuurvlindertje. Flexibele diapauze geeft de populatie de mogelijkheid te overleven als de omstandigheden een normale jaarcyclus belemmeren door voedseltekort of slecht weer.

Wilgenhoutrups (*Cossus cossus*).

Twee keer heb ik een rups van een wilgenhoutrups opgekweekt. Via via kon ik aan stammetjes wilgenhout komen. Ik had de pot met de rups op mijn studeerkamer staan. Ik hoorde de rups bijten aan het hout. De eerste rups vond mijn vrouw op 7 september 2007. Toen hij in het stammetje zat, heb ik hem in de schuur bewaard. Het voorjaar daarop is hij uitgekomen, op 10 juni 2008.

Inmiddels wisten mensen uit mijn omgeving dat ik rupsen opkweekte tot vlinders. Op 24 mei 2009 kwam er iemand met een rups aanzetten van de wilgenhoutrups. Die heb ik ook opgekweekt. Ik dacht dat de rups net als de vorige keer in het stammetje dat ik erbij had gedaan was gekropen. Ik zette de pot in de schuur, voor het volgende voorjaar. Af en toe keek ik toch nog in die potten in de schuur. Dat was maar goed ook, want tot mijn verbazing zat er op 1 juli 2009 een vlinder die uit de pop was gekomen! Waarom deze niet de winter over wachtte weet ik niet. Toen ik beter keek zag ik wel dat hij niet in het stammetje was verpopt, maar ernaast. Zou dat de reden zijn dat hij niet de winter over gewacht heeft?

Sint-Jacobsvlinder (*Tyria jacobaeae*).

Tijdens onze vakantie in Schipborg (Drenthe) vond ik ook meer dan eens rupsen. Op jacobskruiskruid zag ik in onze eerste vakantie (juli 2008) zo'n 60 à 70 rupsen. Ik heb daar een aantal van opgekweekt tijdens de vakantie. Ik had jampotjes met rupsen in de vouwwagen staan. Toen bleek dat ze muizen aantrokken, ging ik ze buiten de vouwwagen bewaren. De rupsen verpopten nog tijdens de vakantie. Dat vond ik wel handig. Ik heb thuis in Dokkum geen jacobskruiskruid staan. De poppen kwamen begin mei 2009 uit. Ik liet ze in de tuin vrij. In 2009 vond ik op de camping wel jacobskruiskruid, maar geen rupsen. Op 18 juli 2010 vond ik er wel

weer een aantal. Niet zoveel als de vorige keer. De plant was ook beduidend kleiner dan in 2008.

Wat ik bijzonder vind is dat toen we op 9 juli 2009 in de auto stapten om met vakantie te gaan een paar buurmeisjes met een rups aan kwamen zetten van de sint-jacobsvlinder. Gewoon in Dokkum gevonden op de stoep bij een voortuin vlak bij ons huis. Terwijl bij mijn weten hier echt geen jacobskruiskruid te vinden is. Zou deze rups een nakomeling zijn van de exemplaren die in mei 2009 uitgekomen zijn? Op wat voor waardplant zou die dan gezeten hebben? Ik vond niet meer rupsen.

Caloptilia hemidactylella.

Op een goede dag in mei of juni 2008 keek ik uit het raam van mijn studeerkamer naar buiten en zag een heel kleine rups hangen aan een draadje. Ik ging snel naar buiten en deed de rups in een potje. Hij kwam uit de spaanse aak (*Aceris campestre*). Ik gaf de rups blaadjes van de spaanse aak te eten. Ik heb een foto van 14 juni 2008 dat de rups verpopt is. Op 26 juni 2008 is hij uitgekomen.

Cocon van *Caloptilia hemidactylella* op Spaans Aak
(foto: Kees Smit)

Ik heb foto's gemaakt van de vlinder. Op de determinatiedag van de vlinderwerkgroep Fryslân in Hemrik hoorde ik dat het ging om de soort *Caloptilia hemidactylella*. Nog weer later begreep ik dat het hier bleek te gaan om één van de eerst bekende waarnemingen van deze soort in Fryslân. (Zie het artikel van Joop H. Kuchlein in *Flinterwille* 14e jaargang, oktober 2010, blz.44.) Dat is toch wel leuk. Waar het kweken van zo'n miniscule rups wel niet goed voor is!

Boomblauwtje (*Celestrina argiolus*).

Op de site www.natuurbericht.nl las ik een keer dat het de tijd was om eitjes van het boomblauwtje te zoeken op de klimop (*Hedera helix*). Ik ging zoeken en vond drie eitjes. Op een dag kon ik de rupsen zien. Ze groeiden op. Ze verpopten allemaal. Eén ervan kwam nog datzelfde jaar uit (22-10-2008). De andere overwinterden als pop. Het volgende voorjaar was ik wel teleurgesteld. De andere twee poppen bleken geïnfecteerd (25-04-2009 en 29-04-2009). Er zat in elk potje een sluipwesp. Geïnfecteerde soorten geef ik altijd aan Siep en Jannie Sinnema. Die weten weer mensen die daar in geïnteresseerd zijn voor onderzoek. In dit geval gingen de sluipwespen met vindplaats en datum naar Kees Zwakhals. Van hem begreep ik dat het ging om de soort *Listrodromus nycthemerus* (Grav.), Ichneumonidae, Ichneumoninae. Alleen infecteert deze soort niet de eitjes van het boomblauwtje, maar de rupsen. Dat riep wel vragen op. Ik had eitjes gevonden en opgekweekt en toch waren ze geïnfecteerd. Dat zal toch niet tijdens het verschonen van de potten geweest zijn? Er kon ook geen sluipwesp in de jampotten komen. Vermoedelijk zit het zo: Blijkbaar waren de eitjes zonder dat ik dat wist al uitgekomen en zijn de rupsen in een heel vroeg stadium al geïnfecteerd. Dat was weer leuk voor Kees Zwakhals om te weten. Dus zelfs met geïnfecteerde rupsen kun je anderen weer verder helpen.

Groot koolwitje (*Pieris brassicae*)

Als laatste nog een heel bekende soort: het groot koolwitje. Bij mijn schoonouders in Leusden vond ik 6 mei 2010 onder een blad van look-zonder-look 60 eitjes van het groot koolwitje. Ik heb ze opgekweekt. Ze waren niet geïnfecteerd. Ze zijn bijna alle 60 uitgekomen. Rond 20 juni 2010. Een aantal rupsen had ik buiten in de tuin op look-zonder-look gezet. Toen ze toe waren aan verpoppen was ik benieuwd waar ze dat dan zouden gaan doen. Ik heb ze niet zien wegkruipen, maar op een dag waren ze wel verdwenen. Ik heb rond de plant gezocht maar kon ze niet meer vinden. Het leek me zo leuk om een pop in de natuur te zien hangen, en vooral: waar zou die dan hangen? Ik legde me er bij neer dat ik dit nooit zou ontdekken. Tot op 24 juni toen we de kinderen naar school brachten en ik in de steeg onder de dakrand op 2 meter hoogte een groot koolwitje zag hangen. Vers uit de pop! Een dag later hing er even verderop weer eentje. Die waren als rups dan wel 9 tot 12 meter verder gekropen om op een veilig plekje te verpoppen. Ik heb veel mooie dingen gezien in het kweken van vlinders. Als ik al dat moois zie, dan denk ik: hoeveel mooier moet de Maker ervan dan wel niet zijn?

Rups Bont Schaapje
(*Acronicta aceris*)

cocon Gewoon Koolmotje
Plutella xylostella)

Foto's: Kees Smit

Overzicht van de kweekresultaten:

Vondsten in Fryslân:

Dagvlinders:

<i>Aglais urticae</i>	kleine vos	Dokkum
<i>Anthocharis cardamines</i>	oranjetipje	Dokkum
<i>Araschnia lerana</i>	landkaartje	Dokkum
<i>Celastrina argiolus</i>	boomblauwtje	Dokkum
<i>Pieris napi</i>	klein geaderd witje	Drachten

Nachtvlinders:

<i>Acronicta aceris</i>	bont schaapje	Dokkum
<i>Agrotis exclamationis</i>	gewone worteluil	Dokkum
<i>Agrotis segetum</i>	gewone velduil	Dokkum
<i>Autographa gamma</i>	gamma-uil	Dokkum
<i>Cosmia trapezina</i>	hyena	Dokkum
<i>Cossus cossus</i>	wilgenhoutrups	Ameland
<i>Crocalis elinguaris</i>	kortzuiger	Dokkum
<i>Deilephila elpenor</i>	groot avondrood	Drachten
<i>Euthrix putaria</i>	rietvink	buiten Dokkum
<i>Hemithea aestivaria</i>	kleine zomervlinder	Dokkum
<i>Mamestra brassicae</i>	kooluil	Drachten
<i>Melanchra persicariae</i>	perzikkruiduil	Dokkum
<i>Orthosia gothica</i>	nun-vlinder	Dokkum
<i>Phalera bucephala</i>	wapendrager	Dokkum

Phlogophera meticulosa	agaatvlinder	Dokkum
Phyrrhia umbra	oranje o-vlinder	Dokkum
Pronuba noctua	huismoeder	Dokkum
Scoliopteryx libatrix	roesje	Dokkum
Spilosoma lubricipeda	witte tijger	Dokkum
Xestia triangulum	driehoekuil	Dokkum

Microvlinders:

Cacoecimorpha pronubana	anjerbladroller	Dokkum
Caloptilia hemidactylella		Dokkum
Phyllonorycter trifasciella		Dokkum
Phyllonorycter tristigella		Dokkum
Plutella xylostella	koolmotje	Dokkum
Udea prunalis		Dokkum

Vondsten buiten Fryslân:

Diloba caeruleocephala	krakeling	buiten Dalfsen
Drepana falcatoria	berkeneenstaart	Schipborg
Eilema sororcula	geel beertje	Schipborg
Macaria alternata	donker klaverblaadje	Schipborg
Macaria notata	klaverblaadje	Schipborg
Nycteola revayana	variabele eikenuil	Schipborg
Orygia antiqua	witvlakvlinder	Schipborg
Orthosia cruda	kleine voorjaarsuil	buiten Dalfsen
Pieris brassicae	groot koolwitje	Leusden
Tyria jacobaeae	sint-Jacobsvlinder	Schipborg

Sluipvliegen:

Van geïnfecteerde rupsen uit Dokkum met sluipvliegen kreeg ik via Siep en Jannie Sinnema van Liekele Sijstermans de volgende info:

-Rups 31-v-2008, *Erannis defoliaria* leg. K. Smit; 11-vi-2008 ex pupa: *Phryxe nemea* (Meigen) (2 exx). Algemene, polyfage soort met voorkeur voor rupsen zonder haren.

-Rups Noctuidae 15-x-2007 leg. K. Smit; 24-iv-2008 ex pupa: *Phryxe nemea* (Meigen) (3 exx)

Sluipwespen:

Van geïnfecteerde rupsen uit Dokkum met sluipwespen kreeg ik via Siep en Jannie Sinnema van Kees Zwakhals de volgende info:

-*Celastrina argiolus*, boomblauwtje: *Listrodromus nychthemerus* (Grav.),
Ichneumonidae, *Ichneumoninae*